

Úvod

V roce 2016 si připomínáme výročí 20 let od prvních voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (dále PS PČR). Během tohoto období proběhly volby do dolní komory parlamentu celkem šestkrát. Na podzim roku 1996 proběhly také první volby do Senátu Parlamentu České republiky (dále Senát PČR). Rokem 2014 byl dovršen cyklus, kdy se ve všech volebních obvodech konaly volby do Senátu PČR čtyřikrát.

Volby do obou komor Parlamentu ČR se řídily zákonem č. 247/1995 Sb. ve znění pozdějších předpisů (dále Zákon). PS PČR má podle ústavy 200 poslanců, kteří jsou voleni na dobu čtyř let. Volby do Poslanecké sněmovny (dále PS) se konaly na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva tajným hlasováním, podle zásady poměrného zastoupení. Kandidáti do dolní komory parlamentu musí splňovat věkovou hranici 21 let.

Volebními kraji jsou od roku 2000 vyšší územní samosprávné celky vytvořené ústavním zákonem č. 347/1997 Sb. ve znění pozdějších předpisů. Do tohoto data byly kraje definovány zákonem č. 36/1960 Sb., o územním členění státu, ve znění pozdějších předpisů. Počet poslanců volených ve 14 volebních krajích závisí na počtu platných hlasů odevzdaných v každém volebním kraji (§48 Zákona).

Od roku 2002 mohli voliči hlasovat také mimo území ČR na zastupitelských úřadech. Výsledky ze zahraničí se pak připočítávaly do kraje vylosovaného Státní volební komisí (viz tabulka 1).

Tabulka 1 Příslušnost volebních okrsků v zahraničí do volebních krajů v letech 2002–2013

Volební rok	Volební kraj	Počet okrsků	Voliči v seznamu	Vydané obálky	Odevzdané obálky	Volební účast v %
2002	JMK	108	4 135	3 763	3 762	91,00
2006	JČK	108	8 041	6 744	6 743	83,87
2010	JCK	108	10 667	8 222	8 211	77,08
2013	STČ	104	14 132	10 571	10 567	74,80

Legislativa pro rozdělování mandátů stranám doznala během uplynulých 20 let několika změn. Zásadní změnu do přepočítávání výsledků hlasování na mandáty přinesl zákon č. 204/2000 Sb. a jeho novela č. 37/2002, podle kterých probíhaly volby od roku 2002. Tímto zákonem bylo ustanoveno, že pro přepočet hlasů na mandáty bude používána d'Hondtova metoda (řada dělitelů počínající číslem 1 a pokračujících čísly 2, 3, 4 atd.). Všechny mandáty byly rozdělovány v jednom skrutiniu. Aby volební strana postoupila do skrutinia (rozdělování mandátů v krajích), musela získat alespoň 5 % všech platných hlasů, v případě koalic se toto číslo násobilo počtem stran, ze kterých se koalice skládá, až po 20 %. (Pozn. Před přijetím tohoto zákona ve volbách 1996 a 1998 stačilo dvoučlenné koalici 7 %, tříčlenné 9 % a vícečlenné 11 % platných hlasů a volební výsledky byly zjišťovány pomocí Hagenbach-Bishoffovy kvóty). Mandáty přidělené stranám v rámci volebních krajů získávali kandidáti podle pořadí, v jakém byli uvedeni na hlasovacím lístku. Voliči mohli toto pořadí změnit udělením přednostních hlasů kandidátovi (§50 Zákona). Pro postup kandidáta na přednostní přidělení mandátů stanovil zákon č. 480/2006 Sb. zisk nejméně 5 % přednostních hlasů. Před zavedením této změny to bylo 10 % v letech 1996 a 1998 a 7 % přednostních hlasů v letech 2002 a 2006.

První volby do PS PČR proběhly na přelomu května a června 1996. Vládní koalice, která vzešla z těchto voleb, však nevydržela celé volební období, a proto se další volby uskutečnily již 19. a 20. června 1998. Od té doby proběhly volby do PS PČR třikrát v řádném termínu po uplynutí poslaneckého mandátu poslanců a to v letech 2002, 2006 a 2010. Následující, a zatím poslední volby

do PS PČR, proběhly v mimořádném termínu, o cca 7 měsíců dříve než zvoleným poslancům skončil mandát, a to 25. a 26. října 2013.

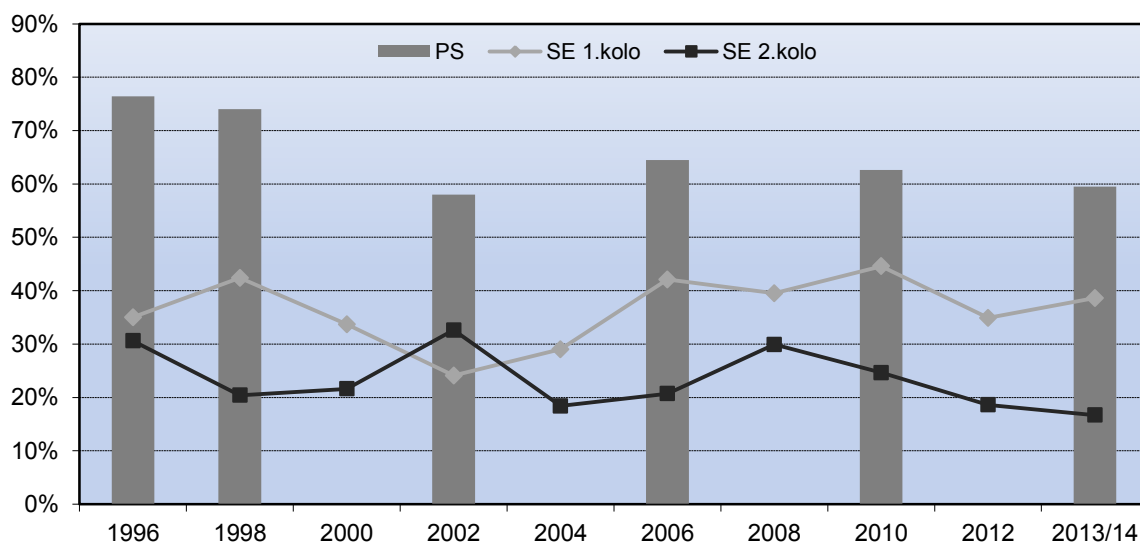
Pro volby do Senátu bylo podle Zákona vytvořeno na území ČR celkem 81 volebních obvodů. Vymezení senátních volebních obvodů se každé 2 roky mění na základě změny počtu obyvatel v jednotlivých senátních obvodech, pokud dojde k nárůstu či poklesu počtu obyvatel o více než 15 %. V každém volebním (senátním) obvodu se volil jeden senátor na dobu šesti let. Každé dva roky se obmění jedna třetina senátorů novou volbou. Volby do Senátu se konaly na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva tajným hlasováním, podle zásady většinového volebního systému. Pro získání mandátu bylo nutné v jednomandátovém volebním obvodu získat nadpoloviční většinu odevzdaných platných hlasů. Pokud žádný z kandidátů nezískal nadpoloviční většinu platných hlasů v prvním kole, konalo se druhé kolo voleb, do kterého postoupili dva kandidáti s nejvyšším počtem hlasů získaných v prvním kole.

Volby do horní komory PČR proběhly poprvé v listopadu 1996 ve všech 81 volebních obvodech. Dále pravidelně každé 2 roky vždy v jedné třetině Senátu. Obměna mandátů této komory parlamentu je tudíž plynulejší a méně výrazná. Jelikož šlo v roce 1996 o první volby do Senátu PČR, 1/3 obvodů volila senátora na 2 roky, 1/3 zvolila senátora se čtyřletým mandátem a pouze 1/3 volila senátora s ústavou předepsaným šestiletým mandátem.

Ve volbách do Senátu dávají voliči obvykle větší důraz na kandidující osobnosti, zatímco u voleb do dolní komory PČR už z volebního systému vyplývá upřednostňování strany. Osobnosti lze zvýhodnit pouze přednostním hlasem.

Nálady voličů a jejich ochotu ovlivňovat aktivně ve volbách politickou scénu vidíme nejlépe z volební účasti. Jak je patrné z grafu 1, prvních a druhých voleb do PS se účastnilo nejvíce – přibližně tři čtvrtiny – voličů. V roce 2002 nastal prudký pokles zájmu voličů o volby, volební účast byla nejnižší ze všech voleb do PS. V následujících volbách v roce 2006 účast voličů dosti významně vzrostla, k volebním urnám přišlo téměř 65 % oprávněných voličů. V dalších letech zaznamenala účast mírný pokles a držela se kolem 60 %.

Graf 1 Účast voličů na volbách do PS a Senátu PČR v letech 1996–2014

Volby do Senátu, s výjimkou prvních voleb v roce 1996, probíhaly vždy v souběhu s jinými volbami. S výjimkou roku 2002 probíhaly volby souběžně vždy s 1. kolem voleb do Senátu. Účast voličů při souběhu voleb byla ovlivněna účastí na souběžně konaných volbách. Z grafu 1 je patrné také pravidelné střídání vyšší a nižší volební účasti v 1. kole a to z toho důvodu, že vyšší účast je spojena s volbami do obecních a městských zastupitelstev, které jsou pro voliče atraktivnější (rok 1998, 2002 –

2. kolo, 2006, 2010 a 2014). V letech 2000, 2004, 2008 a 2012 probíhal souběh s méně navštěvovanými volbami do krajských zastupitelstev. Druhé kolo voleb do Senátu se „těšilo“ obecně nejnižšímu zájmu voličů, historicky nejnižší účast byla zaznamenána v zatím posledních volbách v roce 2014 a to necelých 17 %.

Dějiny novodobé PS se nesly v podstatě v nepravidelném střídání vítězství nejsilnějších politických subjektů ČSSD a ODS. Po celé sledované období měla v PS PČR zastoupení ještě KSČM a vyjma jednoho volebního období i KDU-ČSL. Tyto čtyři strany měly také po celou dobu rozhodující vliv v horní komoře PČR. Porovnáním a shrnutím výsledků voleb těchto stran, které budeme nazývat „tradiční“ nebo „velké“ parlamentní strany, bychom v této publikaci chtěli podat ucelený přehled o rozložení politických sil v Parlamentu České republiky po celou dobu jeho existence.

Publikace nezahrnuje podrobné výsledky jednotlivých voleb ani vyčerpávající postup při provádění ustanovení Zákona. Ty jsou součástí publikací vydávaných po každých uskutečněných volbách, případně souhrnných publikací k jednotlivým druhům voleb. Výsledky voleb jsou uvedeny rovněž na internetové adrese www.volby.cz.